

UDK 613.84-053.6(497.11)"2014"
COBISS.SR-ID 234136332

ISSN 0350-2899. - God. 42, br. 1 (2017), str. 12-17.

PUŠENJE CIGARETA ADOLESCENATA SA OSVRTOM NA PORODIČNI UTICAJ NA RAZVOJ OVE NAVIKE

CIGARETTE SMOKING IN ADOLESCENTS WITH THE EMPHASIS ON FAMILY IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF THIS HABIT

Vesna Petrović, Ljiljana Ćurčić, Tanja Rožek Mitrović, Danilo Višnjevac

DOM ZDRAVLJA „MILORAD MIKA PAVLOVIĆ“, INĐIJA

Sažetak: Upotreba duvana i izloženost duvanskom dimu predstavlja opasnost za mlade osobe koje pušačko iskustvo ne povezuju sa zavisnošću, a pušačke navike roditelja prihvataju kao normalno i očekivano ponašanje. Cilj ove studije jeste da se utvrdi kolika je učestalost pušenja cigareta među decom viših razreda osnovnih škola na teritoriji opštine Inđija, te uticaj porodice na započinjanje pušenja i informisanost dece o štetnosti duvanskog dima. Istraživanje je dizajnirano kao studija preseka, sprovedeno februara i marta 2014. godine među decom viših razreda tri osnovne škole. Podaci su prikupljeni modifikovanom formom upitnika Global Youth Tobacco Survey. U studiji je učestvovalo 839 ispitanika, uzrasta 10–15 godina, 53,4% muškog i 46,6% ženskog pola. Ukupno 7,5 % ispitanika su probali cigarete, sa statistički značajnom razlikom među ispitanicima muškog (66,7%) i ženskog pola (33,3%). Značajan broj ispitanika probao je cigarete pod uticajem članova porodice (31,7%). Pušenje cigareta je nastavilo 3,82 %, a od ukupnog broja ispitanika, 66% je izloženo duvanskom dimu u porodičnoj kući. O štetnom dejstvu duvanskog dima 41,2% adolescenata je saznalo od članova porodice. Prevalenca pušenja u uzrastu 10–15 g. na teritoriji opštine Inđija manja je u odnosu na rezultate ranije sprovedenih istraživanja na teritoriji Srbije. Preventivne mere koje obuhvataju populaciju dece treba da su redovne, organizovane i da uključuju individualni i grupni rad sa decom što bi u kontinuitetu dovelo do unapređenja zdravlja i smanjenja bolesti.

Ključne reči: pušenje, adolescenti, izloženost duvanskom dimu.

Summary: Tobacco use and exposure to tobacco smoke is a threat to young people, who do not associate the experience of smoking with addiction and smoking habits of their parents accept as normal and expected behaviour. The aim of the research was to study the prevalence of cigarette smoking among children in higher grades of elementary schools in the municipality of Inđija as well as the family influence on their start of cigarette smoking and on their knowledge of tobacco threats. The research, in the form of cross-sectional study, was conducted among the pupils of higher grades of three elementary schools, during February and March 2014. Data collection was done by a modified form of the Global Youth Tobacco Survey. The study comprised 839 patients, aging 10-15, 53.4% male and 46.6% female. 7.5% of examinees had tried cigarettes, with a statistically significant difference among males (66.7%) and females (33.3%). A large number of the examinees tried a cigarette under the influence of family members (31.7%). 3.82% of the examinees continued cigarette smoking and 66% of them were exposed to tobacco smoke at their homes. 41.2% of the adolescents learned about the harmful effects of tobacco from their family members. The prevalence of smoking in the group 10-15 years of age in Inđija was lower as compared to the results of an earlier research conducted in the territory of Serbia. Preventive measures for the population of adolescents should be regular, organised and include both individual and group work which would continuously lead to the improvement of health and reduction of the disease.

Key words: smoking, adolescents, exposure to tobacco smoke

UVOD

Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, duvanski dim ubija oko 6 miliona ljudi svake godine, a procenjuje se da će taj broj

stići do milijardu do kraja 21. veka ako se ovaj trend nastavi [1]. Pušenje skraćuje radni vek, te izaziva ekonomske gubitke pojedinca, a kada se uzmu u obzir troškovi lečenja, lišavanje porodice

Adresa autora: Vesna Petrović, Novosadska 21/73, 22 320 Inđija, Srbija.

E-mail: dr.vesna.petrovic@gmail.com

Rad primljen: 1. 12. 2016. Rad prihvaćen: 22. 03. 2017. Elektronska verzija objavljena: 22. 05. 2017.

www.tmg.org.rs

prihoda i podizanje cene zdravstvene zaštite, pušenje dovodi do ekonomske štete velikih razmera na godišnjem nivou za društvo u celini [2]. Duvanski dim sadrži oko 4 000 hemijskih materija, od kojih je najmanje 250 štetno po ljudski organizam, a 50 dokazano kancerogeno [1]. Najznačajniji je faktor rizika za nastanak raka pluća, ishemične bolesti srca, srčanog udara i hronične opstruktivne bolesti pluća. Bezbedan nivo upotrebe duvana, kao ni izloženosti duvanskom dimu praktično ne postoji [3, 4]. Upotreba duvana, kao i izloženost istom predstavlja posebnu opasnost za mlade osobe. U adolescenciji, koja je obeležena burnim promenama, isprobavanje različitih ponašanja i preuzimanje rizika deo je odrastanja. Ipak, za mnoge mlade osobe preuzimanje rizika ne doprinosi razvoju već ugrožava njihovo zdravlje i blagostanje [5]. Zakonom o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu uređuju se mere ograničenja upotrebe duvanskih proizvoda radi zaštite stanovništva od izlaganja duvanskom dimu, kontrola zabrane pušenja i nadzor nad sprovođenjem ovog zakona. Pušenje u ovom zakonu je definisano kao posedovanje ili rukovanje upaljenim duvanskim proizvodom, bez obzira na to da li se dim aktivno udiše i izdiše. A duvanski dim je dim koji se oslobađa iz zapaljenog duvanskog proizvoda namenjenog pušenju i dim koji se oslobađa iz pluća prilikom pušenja.

Pušenje neretko za sobom povlači i druga rizična ponašanja, a štetan uticaj svakog rizičnog ponašanja na zdravlje adolescenata je kumulativan. Iako su mladi svesni opasnosti koju nosi pušenje, oni te opasnosti ne povezuju sa vlastitim pušačkim iskustvom, te smatraju da se njima ne može dogoditi zavisnost niti bilo koja bolest povezana sa pušenjem [5, 6]. Pušačke navike roditelja, pak, dovode do toga da mladi prihvataju pušenje kao normalno i očekivano ponašanje starijih i da formiraju pogrešne stavove o zdravlju [7]. Bez obzira na dokazanu štetnost duvanskog dima i negativne posledice do kojih njegovo korišćenje dovodi, pušenje se u Srbiji i dalje smatra društveno-prihvatljivim oblikom ponašanja [8]. Tako je 2006. godine ukupan procenat pušača (svakodnevnih i povremenih) iznosio 33,6%, dok je procenat stanovnika koji su izloženi duvanskom dimu u sopstvenoj kući iznosio skoro trećinu ukupnog stanovništva Republike Srbije (61,7%) [9]. Više

od polovine školske dece u našoj državi, starosti između 13 i 15 godina, su već pušili cigarete, a od njih je približno jedna trećina zapalila prvu cigaretu pre nego što su navršili 10 godina. Među mladima uzrasta od 15–19 godina nalazilo se 15,5% pušača. Ovi podaci ukazuju na visok potencijal upotrebe duvana u kasnijem periodu života i potencijalno visoku prevalenciju bolesti koje prouzrokuje duvan [10].

CILJ STUDIJE

Cilj ove studije jeste da se utvrdi kolika je učestalost pušenja cigareta među decom viših razreda osnovnih škola na teritoriji opštine Indija, te uticaj porodice na započinjanje pušenja i informisanost adolescenata o štetnosti duvanskog dima.

MATERIJAL I METODE

Istraživanje je dizajnirano kao studija preseka koja je sprovedena u toku februara i marta 2014. godine među decom viših razreda (od 5. do 8. razreda) tri osnovne škole na teritoriji opštine Indija. Uz prethodnu saglasnost školske uprave i kao rezultat intersektorske saradnje obavljeno je prikupljanje podataka u kome je učestvovalo 839 učesnika.

Podaci su prikupljeni modifikovanom formom upitnika Global Youth Tobacco Survey koji je sadržao devet pitanja. Ispitivanje je bilo anonimno, a učešće dobrovoljno.

Prilikom prikazivanja rezultata istraživanja korišćene su metode deskriptivne statistike, a rezultati su prikazani tabelarno i na dijagramima, te su statistički obrađeni χ^2 testom.

REZULTATI

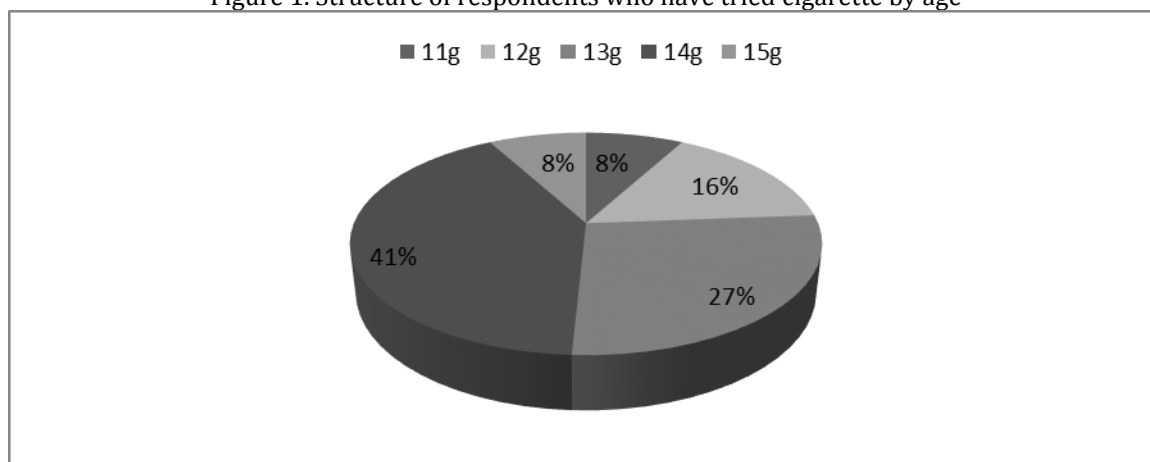
U ovoj studiji učestvovalo je 839 ispitanika, od kojih je 53,4% (448) muškog pola i 46,6% (391) ženskog pola. Srednje godište ispitanika iznosilo je 12,5 godina, a najveći procenat ispitanika (28,8%) imao je 13 godina. Od ukupnog broja ispitanika, 7,5% je probalo cigarete, od toga 66,7% ispitanika muškog pola, a 33,3% ispitanika ženskog pola. Između broja ispitanika koji su probali cigarete po polu postoji statistički značajna razlika ($\chi^2=4,905$; $p<0,05$).

Procenat ispitanika koji su probali cigarete je najmanji u starosnoj dobi od 10 godina i on raste sa godinama ispitanika – Pearsonov koeficijent iznosi $\rho=0,97$ (grafikon 2.).

Tabela 1. Broj ispitanika koji su probali cigarete po godištima.
 Table 1. Number of respondents who have tried cigarettes by age

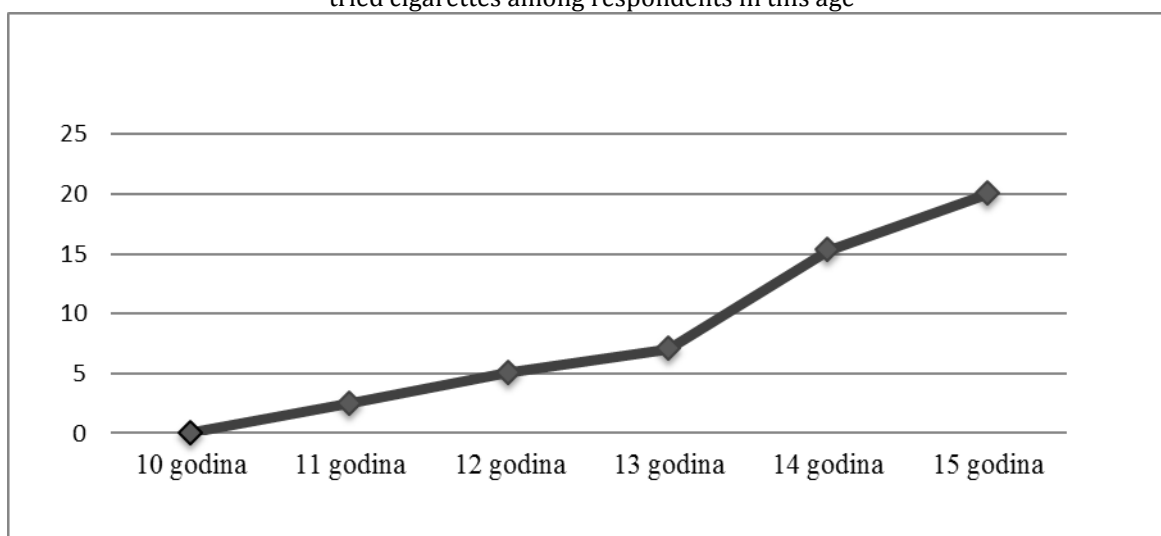
uzrast/age	broj ispitanika / number of respondents	broj i procenat ispitanika koji su probali cigarete / The number and percentage of respondents who have tried cigarettes
10	5	0
11	200	5 (2,5%)
12	197	10 (5,07%)
13	242	17 (7,02%)
14	170	26 (15,3%)
15	25	5 (20%)
ukupno	839	63 (7,5%)

Grafikon 1. Struktura ispitanika koji su probali cigarete prema uzrastu.
 Figure 1. Structure of respondents who have tried cigarette by age

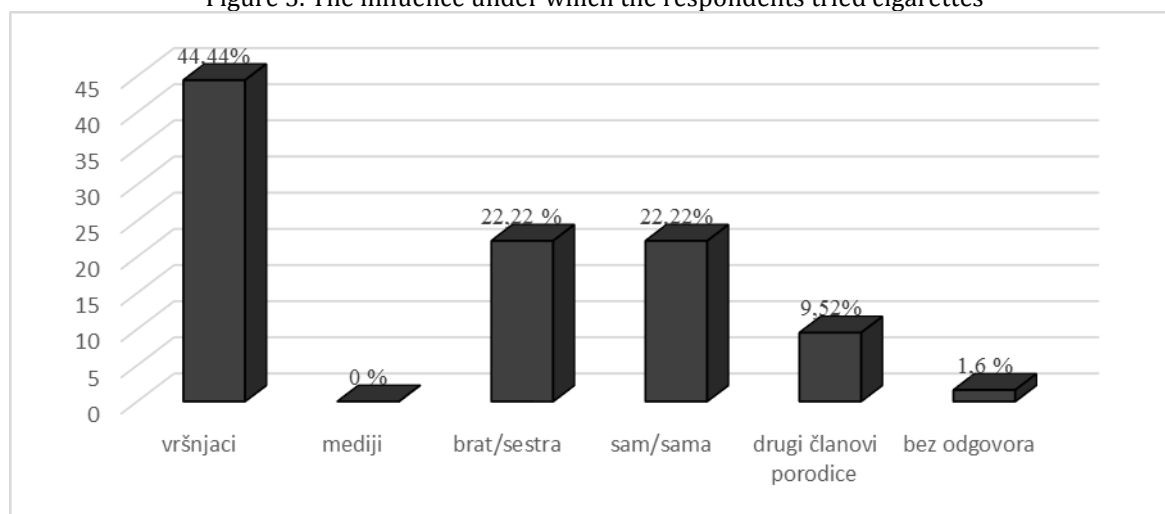

Grafikon 2. Linearna veza između godišta ispitanika i procenta ispitanika koji su probali cigarete među ispitanicima u tom godištu.

Figure 2. Linear connection between the ages of respondents and percentage of respondents who have tried cigarettes among respondents in this age

Grafikon 3. Uticaj pod kojim su ispitanici probali cigarete.
Figure 3. The influence under which the respondents tried cigarettes

Najveći procenat ispitanika, 44,44%, probao je cigarete pod uticajem vršnjaka. Na 22,22% ispitanika uticali su brat/sestra, a na 9,52% drugi članovi porodice (otac, stric, ujak, tetka, teća). Čak 22,22% ispitanika probao je cigarete samoinicijativno. Mediji nisu uticali ni na jednog ispitanika, dok je 1,6% ispitanika bez odgovora (grafikon 3.).

Od ispitanika koji su probali cigarete, 50,1% se izjasnilo da su nastavili da puše cigarete. Od onih koji puše i dalje, 87,5% puši do 10 cigareta dnevno, 6,25% 10–20 cigareta dnevno i 6,25% ispitanika više od 20 cigareta dnevno.

Broj ispitanika koji su izloženi duvanskom dimu u porodičnoj kući iznosi 66%, od ukupnog broja ispitanika. Od ispitanika koji su probali cigarete, 69,8% je izloženo duvanskom dimu u porodičnoj kući, a ispitanici koji nisu probali cigarete su izloženi duvanskom dimu u porodičnoj kući u 65,8% slučajeva. Ne postoji statistički značajna razlika u izloženosti duvanskom dimu u porodičnoj kući ispitanika koji su probali cigarete i onih koji nisu ($\chi^2=0,4$; $p>0,05$).

O štetnom uticaju pušenja na zdravlje najveći procenat od svih ispitanika se izjasnilo da zna osrednje (50,54%), dok najmanje ispitanika da ne zna ništa o istom (13,11%). U velikoj meri o štetnom uticaju pušenja na zdravlje zna 35,52% ispitanika, dok je 0,83% ispitanika bez odgovora na ovo pitanje.

Među ispitanicima koji su probali cigarete, takođe je najveći procenat onih koji svoje znanje o štetnom uticaju pušenja ocenjuju

kao osrednje (55,55%) dok 12,3% ispitanika ne zna ništa o istom, odnosno 31,7% zna u velikoj meri.

Ispitanici su o štetnom uticaju duvanskog dima saznali najviše od članova porodice, potom u školi i u savetovalištu za mlade, a najmanje od vršnjaka (grafikon 4.).

Više o štetnosti duvanskog dima želelo bi da sazna 70,56%, od ukupnog broja ispitanika, dok se 25,75% njih izjasnilo da to ne želi, a 3,69% je bez odgovora.

Prema mišljenju naših ispitanika, najbolji način da saznaju o štetnom uticaju pušenja jeste preko savetovališta za mlade (37,3%), kao i preko člana porodice (23,36), dok najmanje ispitanika smatra da je najbolji način saznanja od vršnjaka (2,03%) (grafikon 5.).

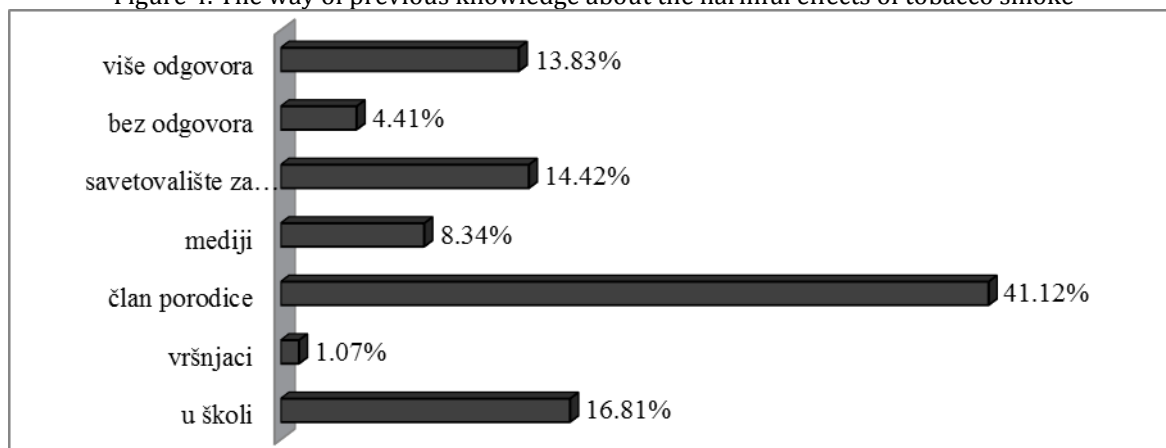
DISKUSIJA

Sprovedenim istraživanjem u opštini Indija dobijeni su podaci da je cigarete probalo manje ispitanika u odnosu na ispitivanja rađena prethodnih godina na teritoriji republike Srbije. Pušenje je nastavilo 3,8% od ukupnog broja ispitanika. Čak polovina onih koji su probali cigarete je nastavilo da puši. ESPAD-ovim istraživanjem iz 2008. godine pokazano je da je svakodnevno u poslednjih 30 dana pušilo 13,9% učenika, a istraživanje u Kladovu 2009. g. je pokazalo da pušačima sebe smatra 15,9% ispitanika [6, 11]. Procenat pušača jeste značajno manji nego u navedenim istraživanjima, ali se mora uzeti u obzir da je srednje godište ispitanika u ovom istraživanju niže nego u spomenutim istraživanjima. Sa starošću učenika

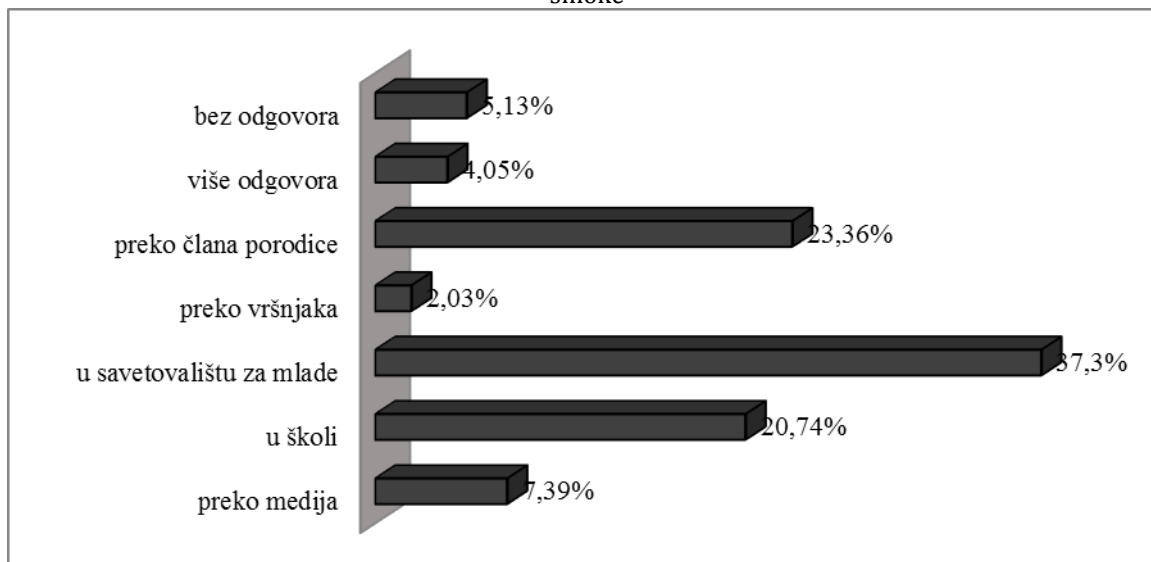
raste i stopa prevalencije probanja cigareta. Svaki peti u uzrastu od petnaest godina je probao cigarete. Po polu postoji statistički značajna razlika, pušenje je češće među dečacima, što je u skladu sa ranijim istraživanjima [10]. Međutim, poslednjih godina

primećeno je da je kod devojčica pušenje cigareta sve zastupljenije. Tako je Globalno istraživanje upotrebe duvana među mladima 13–15 g. u Srbiji 2013. g. pokazalo da 12,7% dečaka i 13,3 % devojčica 13–15 g. puši cigarete [12].

Grafikon 4. Način dosadašnjeg saznanja o štetnom uticaju duvanskog dima.
 Figure 4. The way of previous knowledge about the harmful effects of tobacco smoke

Grafikon 5. Način na koji bi ispitanici želeli da saznaju o štetnom uticaju duvanskog dima.
 Figure 5. The manner in which the respondents would like to learn about the harmful effects of tobacco smoke

Na najveći broj onih koji su probali cigarete uticali su vršnjaci (45%), ali u velikoj meri i članovi porodice (32%). Skoro svaki drugi je probao cigarete pod uticajem vršnjaka. Izloženost duvanskom dimu u porodičnoj kući je visoka (66%). Dobijeni podatak se uklapa sa podacima Globalnog istraživanja upotrebe duvana među mladima 13–15 g. u Srbiji 2013. g.

gde je pokazano da je 63,4% učenika izloženo duvanskom dimu u svojoj kući [12]. Ovo istraživanje nije pokazalo da su oni koji su izloženi duvanskom dimu u porodičnoj kući češće probali cigarete.

Porodica i dalje ima osnovnu ulogu i veliki uticaj na adolescente: u velikom procentu cigarete su probali pod uticajem članova

porodice (32%), ali su i o štetnom dejstvu duvanskog dima u najvećoj meri saznali od članova porodice (41%), a potom od Savetovališta za mlade. Čak četvrtina ispitanika se izjasnila da ne želi da sazna više o štetnom dejstvu duvanskog dima, dok 70% to želi. Više od trećine smatra da bi o štetnom dejstvu duvanskog dima trebalo da sazna preko Savetovališta za mlade, a manje od četvrtine od članova porodice. Čini se da uvođenjem mera predviđenih Zakonom o zabrani pušenja na javnim i radnim mestima i sprovođenjem dosadašnjih programa promocije zdravlja nije smanjena izloženost duvanskom dimu u porodici. Dalje preventivne mere treba sprovesti kontinuirano, preko Savetovališta za mlade i Porodičnih savetovališta, jer se, s obzirom na visok procenat pušača u primarnoj porodici, može vremenom očekivati i visok procenat pušača u ispitivanoj populaciji.

ZAKLJUČAK

Broj adolescenata koji su probali pušenje i koji su nastavili sa pušenjem cigareta u Indiji je manji od proseka u Srbiji. Oko 2/3 ispitanika živi u pušačkom porodičnom okruženju.

Preventivne mere koje obuhvataju populaciju adolescenata treba da su redovne, organizovane i da uključuju kako individualni, tako i grupni rad što bi u kontinuitetu dovelo do unapređenja zdravlja i smanjenja bolesti.

LITERATURA

1. WHO. WHO report on the global tobacco epidemic 2013: Enforcing bans on tobacco advertising, promotion and sponsorship. Geneva, 2013.
2. WHO. Facts and figures about tobacco. May 2014. Available from :<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs339/en/>
3. U.S. Department of Health and Human Services. The Health Consequences of Smoking: 50 Years of Progress. A Report of the Surgeon General. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services, CDC, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 2014.
4. Davis RM, Wakefield M, Amos A, Gupta PC. The Hitchhiker's Guide to Tobacco Control: a global assessment of harms, remedies, and controversies. *Annu Rev Public Health* 2007; 28: 171-94.
5. Rončević N, Stojadinović A, Radovanov D. Adolescencija: Zdravstvena zaštita. Novi Sad; 2001.
6. Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“. Evropsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji, Izveštaj za Republiku Srbiju, Beograd; 2009.
7. Stojanović M, Milošević Z, Mušović D, et al. Navike roditelja pušača predškolske dece u Nišu. *Acta medica Medianae* 2007; 46 (3): 11-15.
8. Somborac S, Hovan-Somborac J, Perin B, Čanak V. Populaciona metoda odvikavanja od pušenja. *Pneumon* 2002/2003; 40: 113-117.
9. Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, Istraživanje zdravlja stanovnika Republike Srbije 2006. godina, osnovni rezultati, Beograd; 2007.
10. Tanja Knežević, ur. Zdravlje stanovnika Srbije. Analitička studija 1997-2007. Beograd, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, 2008.
11. Čagulović T, Kocić B, Mihajlović I. Zastupljenost pušačke navike među školskom decom i omladinom u opštini Kladovo. *Acta medica Medianae* 2009; 48 (4): 27-31.
12. Institut za javno zdravlje Srbije. Globalno istraživanje upotrebe duvana kod mladih u Srbiji 2013. godina. Institut za javno zdravlje Srbije, 2013.